

Trianonról

1920. június 4-én, nyolcvan esztendővel ezelőtt írták alá a Párizs melletti bájos városkában, Versailles-ban, annak Trianon palotájában az első világháborút Magyarország számára lezáró békeszerződést. Ez része volt annak a békerendszernek, amelyet a győztes antant alakított ki. A magyar béke azért kapta a trianoni jelzőt, mert Németországgal ugyancsak Versailles-ban írták alá a békeszerződést. A magyar békeszerződés és az Ausztriával a Párizshoz közeli St. Germainben kötött béke teljes mértékben átrendezte a Duna-medencét. Új államokat teremtett az Osztrák-Magyar Monarchia helyén, sőt némileg azon túl is.

Sem Ausztria, sem Magyarország nem volt már azonos 1918 előtti önmagával. Új államként jelent meg Csehszlovákia, amely magában foglalta a hagyományos cseh és morva területeket, valamint az egykori magyar Felvidéket, azaz Szlovákiát. Megszületett a délszláv állam, amelyet néhány év múltán Jugoszláviának neveztek, egyesítve Szerbiát, Szlovéniát, Boszniát, Hercegovinát s nem utolsósorban Horvátországot – szerb vezetés alatt. Románia elérte, amit hosszú ideje a „három fejedelemség, Havasalföld, Moldva, Erdély egyesítésének” jelszava foglalt össze. Ennek megfelelően nemcsak Erdély, de még a Partium is a román királyság része lett. Miután a győztesek helyreállították Lengyelország egységét és függetlenségét, bizonyos, egykor a Monarchia részét képező területek is lengyel fennhatóság alá kerültek.

A háborúkat lezáró békék alapelvei általában jóval korábban kialakulnak, a győztesek annyit valósítanak meg háborús célkitűzéseikből, amennyit célszerűnek és lehetségesnek ítélnek. A békeszerződések hatalmi érdekekre és erőviszonyokra épültek, ezek határozták meg a Monarchia és Magyarország sorsát úgy, hogy kimenetele felől már korábban sem lehetett kétség.

Amikor az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés eredményeként létrejött a dualista monarchia, annak nemzetközi funkciója az volt, hogy elzárja az utat Németország és a cári Oroszország között, fenntartsa a Nagy-Britannia és Franciaország érdekeit szolgáló hatalmi erőegyensúlyt, ne váljon a porosz császár vezette Németország szövetségesevé. A Monarchia azonban szövetséget kötött Németországgal, ez lett a háborús központi hatalmak csoportjának alapja, majd képtelen volt ellenállni annak a nyomásnak, amely Oroszország felől fenyegette, miközben a kezdetben kielégítő dualista államszerkezet nem volt képes alkalmazkodni a 20. század elejére bekövetkezett változásokhoz, bennük a nem magyar népeknek – az elszakadástól akkor még távol álló – igényeihez.

A háborúban szemben álló felek arra törekedtek, hogy minél több szövetségest állítsanak maguk mellé. E tekintetben az antant, vagyis a „szívélyes szövetség” (entente cordiale) tagjai, Anglia, Franciaország, 1917-ig Oroszország, majd a forradalom után helyére lépő Amerikai Egyesült Államok, összehasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben volt, mint a központi hatalmak (Németország, a Monarchia, Bulgária, Törökország). Nemcsak embereréjét, hadipotenciálját, gazdasági hátterét tekintve, hanem azért is, mert győzelem esetére sokat ígérhetett. Ezt a központi hatalmak nem teheték meg, hiszen Németország vagy a Monarchia csak saját területeit ígérhette volna el, míg az antant a már eleve veszteseknek ítélt országok kárára nagyvonalúan osztott – ígéretet, szerződések formájában – területeket.

1915. április 26-án a londoni szerződésben az antant Olaszországnak ígerte Dél-Tirolt Ausztriából, olasz, délszláv lakta területeket az Adrián, de az olaszok maguknak követelték Fiumét is, s igényeket támasztottak a Balkánon (Albánia). Ugyancsak 1915-ben, augusztus 18-án az antant Szerbiának ígerte Boszniát, Hercegovinát, Dalmácia egy részét, Szlovéniát, Horvátországot, Fiumét, de a Bácskát és a Bánátot is. Romániának az antant oldalára vonása már 1914-ben megkezdődött, s végül azért, hogy a román királyság forduljon szembe a központi hatalmakkal és ne csak semlegességi nyilatkozatot tegyen, 1916. augusztus 17-én szerződést írtak vele alá. Ebben elismerték a román kormány igényét Besszarábiára, Dobrudzsára, Erdélyre és tulajdonképpen a Partiumra is, fel Debrecenig, beleértve Szegedet, Orosházát, valamint az előző esztendőben már Szerbiának ígért Bánátra szintén.

A Bánát ügye nemcsak azt mutatja, hogy a hadi érdekek forgatagában a bal kéz nem tudta, mit csinál a jobb, hanem azt is, hogy a Magyarországra vonatkozó döntésekben a legkisebb szerepet maga Magyarország játszotta. A Londonba emigrált cseh és szlovák politikusok, akiket a majdani csehszlovák állam kormányaként ismertek el, nem köthettek szerződést, viszont ígéretet kaptak arra, hogy a csehszlovákoknak joguk van függetlenségükre „történelmi határainkon belül”. Ez a megfogalmazás még a békekonferencia döntéshozói között is vitát váltott ki, hiszen a terület (a Felvidéket érintette a meghatározás elsősorban) Magyarország területeként önálló államhatárokkal sosem rendelkezett.

A győztes antant alapjában véve háborús célkitűzéseit realizálta a versailles-i béke-rendszerben, noha kisebb-nagyobb és Magyarország szempontjából kedvező módosításokkal, amennyiben például Románia nem kapta meg a Partiumból a Debrecen-Szeged átló által határolt területet. Ez ellen szüntelenül tiltakozott is, mint kárvalott, az antantot szerződészegéssel vádolva. „Sérelmét” akkor orvosolták, amikor az 1919-es megszálló román csapatok kivonása fejében Szovjet-Oroszország rovására neki ítélték Bukovinát.

E tények ismeretében nem lehet mit kezdeni azokkal a még ma is felbukkanó nézetekkel, mintha a magyar békeszerződés feltételeinek megszábasában egyes politikusok vagy nagyhatalmak ellenérzései, magyarellenességük játszott volna meghatározó szerepet. Trianon egy új nagyhatalmi európai koncepció része, sőt alapeleme volt.

Hogyan volna másként magyarázható az a tény, hogy bár Anglia és Franciaország valódi ellenfele mind a gazdasági, mind a politikai befolyás tekintetében Németország volt, s noha a győztes európai hatalmak Németország meggyengítésére és elszigetelésére törekedtek, hogy megakadályozzák egy netáni német-szovjet-orosz szövetség létrejöttét, mégsem Németországot törték szét. Ehelyett olyan ütközőzónát terveztek, amely új, független államok láncolatával megoldja és sikeresen szolgálja e célt. Új, független, a győztesekhez kötődő államok gyűrűjét kívánták megteremteni, ez pedig csakis a Monarchia, a történeti Magyarország feldarabolásával volt elérhető. Mi több, egy ilyen övezet létrehozása másként nem volt lehetséges, mint a történeti Magyarország felosztásával. Csehszlovákia, Nagy-Románia, de a délszláv állam is csak úgy jöhetett létre, hogy a királyi Magyarországból építkeznek, s természetesen még valamikori ausztriai területekből is. Németország anyaországi területének is voltak veszteségei (Franciaország, Belgium, Lengyelország javára), ezek azonban nem is hasonlíthatóak azokhoz a veszteségekhez, amelyeket Magyarországnak kellett elszenvednie.

A győztesek úgy gondolták, hogy a kialakított új európai rend alkalmas a tartós béke

A Bánát ügye nemcsak azt mutatja, hogy a hadi érdekek forgatagában a bal kéz nem tudta, mit csinál a jobb, hanem azt is, hogy a Magyarországra vonatkozó döntésekben a legkisebb szerepet maga Magyarország játszotta.

fenntartására. Ezzel szemben az, ami a térségben létrejött, a régi ellentétek és feszültségek helyére újakat, a korábbiaknál is veszedelmesebbeket ültetett el.

A Duna-medence új konstrukciója egyenesen új háborús tűzfészekké vált. Ennek vesztélyéről Lloyd George angol miniszterelnök, az angol béke delegáció vezetője már 1919 márciusában, egy bizalmas memorandumban kifejtette aggodalmait. Úgy vélte, azzal, hogy a Duna-medencét a francia érdekek és törekvések prioritása alapján kezelték, a békerendszer elleni összefogás útjára terelték Németországot, Magyarországot, Bulgáriát és Törökországot. Olaszországot még nem említhette, a harmincas években azonban létrejött az a szövetség, amelyet Német- és Olaszország, valamint Japán alkotott, amely mint tengely, magához vonzotta a kisebb államokat is.

A nagyhatalmak érzékelték békeművük konfliktusforrásait, és a korszellemnek, a korábban hangoztatott elveiknek megfelelően a békeszerződésekbe beiktatták az úgynevezett kisebbségvédelmi szakaszokat. Ezeket kis szövetségeseikkel csak igen nagy nehézségek árán tudták elfogadtatni. Az érintettek kifogásolták, hogy maguk a nagyhatalmak

A nagyhatalmak érzékelték békeművük konfliktusforrásait, és a korszellemnek, a korábban hangoztatott elveiknek megfelelően a békeszerződésekbe beiktatták az úgynevezett kisebbségvédelmi szakaszokat. Ezeket kis szövetségeseikkel csak igen nagy nehézségek árán tudták elfogadtatni. Az érintettek kifogásolták, hogy maguk a nagyhatalmak nem vállalnak ilyen kötelezettséget.

nem vállalnak ilyen kötelezettséget (például Franciaország a visszaszerzett Elzász-Lotharingiában), a leginkább azonban Románia tiltakozott e szakaszok aláírása ellen. Azzal érvelt, hogy a nemzetiségi kisebbségek jogának biztosítása anyanyelvük használatára, kultúrájuk megőrzésére, vallásuk gyakorlására stb. beavatkozás egy szuverén állam belügyébe, ami elfogadhatatlan. Végül aláírta a román kormány is a kisebbségvédelmi szakaszokat, ténylegesen azonban tiltakozási alapelveknek megfelelő politikát folytatott.

A békekonferencia nagyhatalmainak a Duna-medencével kapcsolatos eljárásából úgy látszik, hogy túl az egyes hatalmak érdektörekvésein, a térség nemzetiségi és politikai konfliktusaira mint kisszerű, provinciális csetepaték megnyilvánulásaira tekintettek, amelyek egy elmaradott térség Európa peremén megkapaszkodó kis népeinek torz-

szalkodási. A mi térségünkben nézve azonban úgy fest, hasonlóság van az olyan térségek közt, mint Erdély vagy Elzász-Lotharingia.

A békeszerződés messzeható következménye nemcsak abban a feszültségben állt, amely végül is a második világháborúhoz vezetett. Nem kevésbé volt fontos a gazdasági viszonyokra gyakorolt hatása mind Magyarország, mind az egész térség szempontjából. Magyarország is kiszakadt a Monarchia egykori nagy gazdasági egységéből, ráadásul elvesztette alapvető nyersanyag- és energiaforrásainak túlnyomó részét, egész gazdasági szerkezete torzzá vált. Önállóan és rendkívül sérülékenyen kellett kilépnie a világ gazdaságba, amelynek minden rezdülése erőteljesen érintette. Az új viszonyok állandósították export- és importkényszerét, a szüntelen piackeresést mezőgazdasági termékei számára. Nehézségei a szomszédos országoknak is voltak, ha nem is azonos módon. Végül azonban egyikük sem tudott kikerülni Közép-Európa egyetlen erős ipari államának, Németországnak a gazdasági befolyása alól. A magyar mezőgazdaság helyzete, az olasz és német export reménye és ténye nem mellőzhető szerepet játszott a kormányzat külpolitikai tevékenységében. Egészében véve a Duna-medence országainak gazdasági függősége semmivel sem lett csekélyebb mértékű, mint amilyen a politikai kiszolgáltatottságuk volt

a nemzetközi erőviszonyoknak, bármilyen hangosan hirdették is önállóságukat, állampolitikai függetlenségüket.

Azoknak a katonai előírásoknak a következményei, amelyeket a békeszerződés tartalmazott, megfigyelhetők a magyar hadsereg felkészültségében, a második világháborúba történt belépésünkkor. Nem a hadsereg 35 ezer főre történt korlátozásában, amit egyrészt igyekeztek kijátszani, másrészt amit a mai reformtervek közepette aligha lehet olyan tragikusan megítélni, mint azt a kortársak tették. Ténylegesen súlyos következménye volt, hogy megtiltotta a sorozást, s ezért a fiatal férfiak több évjáratára nem kapott katonai kiképzést. Ehhez jött a modern és technikai fegyvernemek fenntartásának tilalma, fejlesztésének eltiltása. A hadseregre az ország gazdasági gyengesége miatt már az antant katonai ellenőrzésének feloldása (1927) után, még *Gömbös Gyula* miniszterelnöksége idején sem jutott elég pénz. Hozzátartozik azonban a képhez, hogy a katonai légielő fenntartásának tilalma miatt Magyarország a polgári légiközlekedést oly mértékben fejlesztette, hogy az legelső lett a térségben.

A magyar népesség egyáltalán nem volt felkészülve arra a változásra, amely az első világháború végén bekövetkezett, bár néhány tisztán látó politikus, *Tisza István* csakúgy, mint *Jászi Oszkár*, hangot adott annak, hogy háborús vereség esetén a területi integritást nem lehet majd megőrizni. Leginkább Erdély sorsa miatt aggódtak. A bekövetkezett veszteség mértékét azonban még a legsötétebben látók sem tudták elképzelni.

Trianont a magyar társadalom tragédiaként élte meg, következményeit kizárólagosan magyar szempontból ítélte meg, a békeszerződés előírásait jórészt érzelmi okokkal magyarázta és maga is elsősorban érzelmi alapon reagált rá. Aligha lehet csodálkozni azon, hogy több millió átlag-polgár nem látta át a békeszerződés mögött meghúzódó hatalmi érdekeket, hanem egyének, akár országok, kormányok magyarellenességével magyarázta a történeteket.

A drasztikus területi változásokat bizonyára kevesebb sérelemmel és indulattal lehetett volna megélni, ha egyrészt békés körülmények között, a békeszerződés aláírása után, a győztesek felügyelete alatt ment volna végbe a hatalomváltás. De nem ez történt. Egyrészt az antant – semmibe véve az általa diktált fegyverszüneti feltételeket – felhatalmazta kis szövetségeseit (Csehszlovákiát, Romániát, Jugoszláviát), hogy katonai alakulatai átlépjék a kijelölt demarkációs vonalakat és olyan területeket is megszálljanak, amelyeket 1918. november 3-án, majd november 13-án Pádovában és Belgrádban még magyar fennhatóság alatt hagytak. Másrészt, miközben az önrendelkezés jogáról hirdett elvek lengték át ezt az időszakot Washingtontól Párizson át Pétervárig/Moszkváig, e jogot a magyarság nem kapta meg. Míg az utódállamok a nemzeti-etnikai egységesülés alapján szerveződtek meg, noha megnyert területeiket nem feltétlenül lehetett erre alapozva indokolni, a magyar etnikum nem nyilváníthatott véleményt arról, mely állam keretében kíván élni. A Sopronra és környékére vonatkozó népszavazás nem a békeszerződésnek, hanem utóbb kialakult körülményeknek volt eredménye. Míg a szomszédoknál az egységesülés ment végbe, a magyar etnikumnak a szétszakítást kellett megélnie. A határok – mint mondani szokás – átléptek az őslakosság felett. Ez azt is jelentette, hogy a Kárpát-medencében „megjelent” egy több milliós magyar nemzeti kisebbség. Tagjainak és a trianoni Magyarországon maradtaknak meg kellett ismerkedniük a kisebbségi helyzet, a kisebbségi sors fogalmával, s ez már önmagában véve is súlyos problémákat vont maga után.

Ezt és kezelését súlyosbította, hogy míg Magyarországon vereség- és veszteségtudattól meghatározott, elkeseredett nacionalizmus vált jellemzővé, nem kis támogatást adva a szélsőséges „mindent vissza” követelésnek, a szomszédos országokban diadalmas, államteremtő nacionalizmus uralkodott el. Ez nem elégedett meg az állami egység mielőbbi kiépítésével, hanem nemzeti egységet akart létrehozni.

Következésképpen az általuk aláírt kisebbségvédelmi előírásokat alapjaikban sértették meg, elsősorban a magyarság kárára. Azoknak az ellentéteknek, amelyek az uralkodó nemzetek csoportjai között megvoltak csehek és szlovákok, szerbek és horvátok stb. között, kárvallottja végül is a magyar kisebbség lett. Mindebben nem csak valamiféle revansszellem munkált, hanem egy olyan tényleges probléma, amely ugyan más-más formában, de valamennyi országot érintette s amelynek megoldásában egyaránt jól használhatónak tűnt a nacionalista érzelmek ébrentartása. Ausztriának és Magyarországnak megcsonkult területén és megcsonkult forrásokkal kellett kiépítenie új, független, működőképes államát. A többieknek különböző fejlettségű országrészekből, eltérő társadalmi szerkezettel, történelmi múlttal, nyelvvel, kultúrával, vallással bíró népekből kellett létrehozniuk összeforrott alakulatot. Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia oly sokszínű lelemből állt össze, hogy az leginkább a széttört birodalom képletéhez hasonlított.

Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia oly sokszínű lelemből állt össze, hogy az leginkább a széttört birodalom képletéhez hasonlított. Ezek az országok azonban önmagukat (de őket a külvilág is) előszeretettel nevezték nemzeti államnak. Ténylegesen ugyanakkor ez a jelző – ha egyáltalán – csak két térségbeli államot illetett meg: Ausztriát és Magyarországot. Szemben a többivel, ezekben az „uralkodó nemzet” egyazon etnikumhoz tartozott, hanem a lakosságon belül is minimálisra esett vissza a nem német, nem magyar nemzetiségűek aránya.

Ezek az országok azonban önmagukat (de őket a külvilág is) előszeretettel nevezték nemzeti államnak. Ténylegesen ugyanakkor ez a jelző – ha egyáltalán – csak két térségbeli államot illetett meg: Ausztriát és Magyarországot. Szemben a többivel ezekben az „uralkodó nemzet” egyazon etnikumhoz tartozott, hanem a lakosságon belül is minimálisra esett vissza a nem német, nem magyar nemzetiségűek aránya.

Hasonlóság volt még közöttük az is, hogy mivel a Szudéta-vidék Csehszlovákia része lett, Ausztriából kikerült mintegy három millió német anyanyelvű állampolgár, Magyarország pedig ugyancsak hasonló nagyságú magyar népességet veszített el. Míg azonban Hitler terjeszkedési politikájában a magyar kisebbség ügye soha nem játszott semmiféle szerepet, a Szudéta-németek „érdekvédelmi” ürügyként voltak felhasználhatóak a Csehszlovákia elleni akcióhoz.

A Duna-medence nemzetfejlődésének történetében Trianon kimagasló jelentőségű, korszakhatározó, mégis csupán egyetlen állomás volt. Trianon utat nyitott a nemzetállamok megjelenésének és így fontos

szerepet játszott abban a folyamatban, amely a 20. században látványosan ment végbe egyesülések és szétválások formájában. Az első világháború vége a térségben azt a változást hozta meg, amely Európa nyugati és északi felén századokkal korábban végbetem az egységes nemzeti államok létrejöttével, s amelynek ideológiája a 19. századi francia nemzetállam eszméjében gyökerezett. Ez az eszme erős hatást gyakorolt azokra a népekre és politikusaikra, amelyek és akik az Osztrák-Magyar Monarchia keretén belül nem látták és változatlan dualista keretek között nem is láthatták ambíciók kielégítésének útját-módját. A súlyos konfliktus és ellentmondás abban rejlett, hogy egy olyan soknemzetiségű, sőt kevert népességű térségben, amilyen a Kárpát-medence volt és maradt, lehetetlen nemzetállamokat létrehozni különböző nemzeti-nemzetiségi csoportok nagy sérelme nélkül. Nem lehet pusztán idealisztikus elgondolásoknak minősíteni azokat a javaslatokat, tervezeteket, amelyek a 19. századtól kezdve mind a mai napig, jó vagy rossz formában, de a Kárpát-medence országainak, népeinek gazdasági és politikai

együttműködésére, együttélésének új, demokratikus formáinak megtalálására irányultak, s amelyek révén sokan az egykori monarchiánál tágabb és elfogadhatóbb keretet reméltek megteremteni.

Az az egységesülés, amely a versailles-i békerendszer keretében a Kárpát-medencében érintett államokban végbement, a nagyhatalmi döntéseken túl kompromisszumokon alapult. A mielőbbi függetlenség, a minél előnyösebb területszerzés érdekében a szlovákok lemondtak a csehekkel azonos „rangról” az új államban, de önállósulási törekvéseik már 1939-ben felszínre törtek a Hitler alkotta szlovák állam létrehozásában. Noha a horvátok 1918-ban elfogadták a szerb vezetést, állami önállóságra törő ambícióikat ugyancsak Hitler segédletével elégitették ki 1941-ben. Az első és második bécsi döntés, amely Hitler és Mussolini jóváhagyásával született, már korábban megbontotta azt a rendszert, amelyet szomszédait tekintve Trianon építette ki Magyarország környezetében.

1938-ban és az azt követő néhány esztendőben a versailles-i békerendszer, benne Trianon, teljes mértékben összeomlott. Ebben nemcsak a náci Németország agressziója és a vele való együttműködésre kész országok/kormányok játszottak szerepet, hanem igen nagy mértékben azok a nagyhatalmak, Nagy-Britannia és Franciaország, amelyek egykoron meghatározó szerepet játszottak a békerendszer létrehozásában. 1938 márciusában minden tiltakozás és megtorló akció nélkül tudomásul vették, hogy Németország bekebelezze Ausztriát. Ez nem mást jelentett, mint önkéntes felülbírálatát annak az első világháborút követő döntésüknek, hogy a német és osztrák népesség nem egyesülhet, Ausztria államnevében még a német szó használatát is megtiltották. Így lett Német-Ausztriából Ausztria.

Ennél jóval súlyosabb lépés volt az 1938-ban Münchenben aláírt négyhatalmi egyezmény Nagy-Britannia, Franciaország, Német- és Olaszország között, amely felhatalmazta Berlint a Szudéta-vidék elfoglalására, ténylegesen pedig arra, hogy Közép-Európa keleti részén megvalósíthassa terjeszkedési törekvéseit, s amely egy esztendő múltán a Csehszlovák Köztársaság teljes megszüntetéséhez vezetett. Ha visszagondolunk arra, hogy a történelmi Magyarország széttörésének kulcskérdése Csehszlovákia megteremtése volt, érthető, hogy magyar oldalról ezt a lépést nemcsak a hivatalos politika fogadta kedvezően, bár nagyobb nyereségre, nagyobb terület visszacsatolására számított.

Az így „felszabadított” náci-német politika a Kárpát-medencében hihetetlenül előnyös pozícióba jutott, mivel szövetségesei, köztük Magyarország és Románia, egymással rivalizálva, területek megszerzésére, illetve megtartására törekedve, Berlin játékszerévé váltak, s ezt csak motiválta, hogy személy szerint Hitlernek nagyobb bizalma volt *Antonescu* marsallban, mint *Horthy Miklós* kormányzóban.

Létrejöttüktől kezdve a nagyhatalmi politika függvényei, kiszolgáltatóitjai voltak a Kárpát-medence régi-új, új államai, hiszen már létkereiteket is nagyhatalmi döntések szabták meg, sorsuk is a nagyhatalmi erőviszonyok függvénye volt, csak a nagyhatalmak változtak.

Trianon 1920-ban született, mégis, bizonyos vonatkozásokban máig él. Miért? A kérdés jogos, a válaszhoz különböző tényezőket kell figyelembe venni, ha nem érzelmi-inzulati alapon akarjuk megválaszolni a kérdést.

Az 1947. évi békefeltételeket megszabó szövetségeseik közül meghatározó szerepe a Szovjetuniónak s az európai és világpolitikában új, rendkívüli befolyást szerzett Amerikának volt, Anglia befolyása már csökkent, Franciaország pedig csak egykori befolyásának visszaszerzésében reménykedhetett. Magyarország – a második világháború után – már csak úgy szerepelt az antifasiszta szövetségeseik megítélésében, mint a hitleri Németország szövetségese, a náci terjeszkedési politika haszonélvezője, és nem ok és alap nélkül. Hiszen 1944. októberében sem sikerült elszakadnia a német szövetségtől. Az utolsó európai ország volt, amely német megszállás alá került, minek következtében akkor, amikor a kontinens nyugati felén már a szövetségeseik felszabadító harca folyt, a szovjet had-

sereg pedig már az országhatároknál állt, mondhatni a náci hatalom utolsó perceiben még kiirtották a magyarországi zsidóság zömét.

A második világháborút lezáró békeszerződésben azonban mindezeket túl lehetetlen nem érzékelnünk azt, hogy valamennyi győztes deklarálni, demonstrálni kívánta náciellenességét. S e tekintetben valamennyi győztes nagyhatalomnak volt mit feledtetnie. Az angoloknak, a franciáknak feledtetniük kellett München, azt, hogy maguk fogadták el az egykori békerendszer felrúgását, a meghódolást Berlin előtt. A szovjeteknek feledni és feledtetni kellett a *Molotov-Ribentropp* paktumot.

Ha az első világháború utáni időkről azt mondtuk, hogy az a nagy birodalmi, állami egység széttagolásának időszaka volt, amikor valamiféle és a régítől eltérő egységesülés ment végbe, manapság viszont – legalábbis az utóbbi évtizedekben – a széttagolódás, az önállósulás folyamatát látjuk kibontakozni. E 20. századi folyamat legfőbb tanulságaként talán csak az állapítható meg, hogy egyetlen esetben sem vezetett eredményre, egyetlen esetben sem hozott megoldást, ha a határokat az ott élő népesség feje fölött ide-oda vonták. Egy olyan sokféle, vegyes etnikumú térség számára remélhető megoldást csak az hozhat – ezt kínálja tanulságként a történelem –, ha nem határok által bezárt területekben és népeiségekben, hanem szabadon átjárható régiókban gondolkodik a hatalom, a politika, mint ahogyan ezt kívánja maga az érintett népesség.

